

перформативности от Дж. Л. Остина до наших дней. – Москва-Тверь : Ин-т языкознания РАН, 2009. – 156 с.

17. Романова Л. А. Структурно-семантические аспекты композитных перформативов в функциональной парадигме языка. – М. : Ин-т языкознания РАН, 2009. – 180 с.
18. Романова Л. А. Конструктивная семантика криптокласса английских прилагательных размера в диахронии и синхронии. – М. : Ин-т языкознания РАН, 2007. – 120 с.

Романов О. А., Новосолова О. В., Романова Л. О. Прагматична топонімія дискурсу-погроз.

Розглядаються фізичний та соціо-психо-емоційний простір Я-адресанта і Я-адресанта погрози й будується система інтерактивних координат партнерів у спілкуванні, що виконує комунікативно-прагматичну функцію, а також визначає топоному як комунікативно-інтерактивнозначущу місцеположення.

Ключові слова: інтерактивний простір, інтерактивна система координат, телесність, комунікативний конструкт, афект, комфорт, топонома.

Romanov A. A., Novoselova O. V., Romanova L. A. Discursive toponomy of the threat-practices.

The paper focuses on I-speaker and I-hearer's corporal and socio-psycho-emotional space in discourse of threat. The communicative coordinate system of this research has pragmatic function and can help to study interactive space and discursive toponomy of threat-practices.

Keywords: interactive space, interactive coordinate system, corporal space, communicative construct, affect, comfort, toponomy

Сахарова О. В.
Національна музична академія України
імені П. І. Чайковського

ЖАНРОВА ПРЕЗЕНТАЦІЯ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ В ДРАМАТУРГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

У статті подається характеристика жанрових особливостей мовлення персонажів драматичного твору, визначаються комунікативні рівні та жанрові модифікації драматургічного дискурсу, аналізується їх співвідношення у п'єсі О. Ірванця "Прямий ефір".

Ключові слова: мовна особистість, мовленнєві жанри, драматургічний дискурс

Соціальні та психологічні параметри функціонування мови передбачають її аналіз як з точки зору дискурсної та жанрової організації, так і з позицій людини, яка говорить. Дослідження в галузі теорії вербальної комунікації сформували теоретичні засади вивчення процесів спілкування взагалі [2], [4], [11], [14], проте нерідко ініціатор та безпосередній учасник нескінченної та багатогранної комунікативної стихії залишався в тіні лінгвістики.

Спроби поєднати у наукових студіях головну постать комунікативного процесу з теоретичними здобутками у галузі соціальних комунікацій найповніше виявилися у генологічних дослідженнях В. В. Дементьєва, К. Ф. Седова та ін. [7], [8], [13].

Мовленнєві жанри, що сьогодні досліджуються у різних ракурсах [1], [3], [5], [6], [7], не лише змальовують типові та оригінальні сценарії вербальної взаємодії, але й координують реалії спілкування з мовними особистостями.

Саме втіленню особистості в жанрі та кореляції, гнучкості жанру в кожній інтерпретації особистості й присвячена наша стаття. Мета її полягає в тому, щоб виявити способи представлення особистісних рис в обраному мовленнєвому жанрі. Мета реалізується через такі завдання: 1) схарактеризувати жанрову приналежність мовлення певного персонажу; 2) декодувати особистісні психологічні, соціальні риси мовців – дійових осіб; 3) вивести взаємозалежність між ознаками мовної особистості та типом обраного мовленнєвого жанру.

Матеріалом слугували тексти драматичних творів, які, на наш погляд, належать до комунікативної реальності драматургічного дискурсу. Суттєвим для нас видається досвід аналізу дискурсу, введений американським соціологом Ірвінгом Гофманом. Він запропонував так званий драматургічний підхід у вивченні дискурсу. Науковець відзначає подібність повсякденного спілкування, повсякденної поведінки з театральною дією. Як зауважує В. І. Карасик, поняттєвий апарат драматургічної теорії соціальної взаємодії включає категоріальний апарат для виміру особистості як учасника соціальної взаємодії: 1) благо – бажані об'єкт або стан; 2) зазіхання – право на володіння, контроль, використання та розпорядження благом; 3) претендент – особа, що пред'являє право на благо; 4) перешкода – дії, засоби або джерела, що загрожують зазіханням; 5) контр-претендент – особа, від імені якої надходить погроза зазіханням на певне благо; 6) агенти – індивіди, що розігрують ролі претендента чи контр-претендента по відношенню до зазіхання; 7) фіксовані, ситуативні та егоцентричні території індивідуума (наприклад, квартира, лава, на якій сидить людина, гаманець в її кишені); 8) ритуальні умовні дії, що підтримують та виправляють зусилля індивіда, спрямовані на досягнення блага; 9) знаки зв'язності – приналежність індивідуума до певних колективів як члена відповідних груп та зв'язок з іншими індивідуумами через соціальні відношення [10, с. 235].

Видається важливим той факт, що життя інтерпретується через подібність до феномену драматургії, гри. Чим тоді виступає сама гра в драматургії, як не відтворення життя.

Вдаваність комунікативних ситуацій, на яких неодноразово наголошувалося, є досить умовною, бо істинність відтворення людських переживань, стосунків, дій може бути більш переконливою, ніж в реальності, в якій можливі фальшиві інтеракції. Дивним чином людство

називає всю нещирість театральністю, але саме через таку театральність і виходять на глибинні онтологічні сутності буття.

Окрім відтворення подій, що втілюються в актах вербальної інтеракції, драматургічний дискурс являє собою багатовимірний комунікативний процес між автором і читачем, режисером, акторами та глядачами. Патрік Паві зазначає, що про “сценічний дискурс можна говорити як у сенсі спектаклю, так і у сенсі п'єси, призначеної для інсценізації” [12, с. 106].

Проте реальність вистави є похідним феноменом від реальності самої п'єси, тобто тексту драматичного твору. На думку М. М. Бахтіна, вони належать до вторинних жанрів.

Драматичний текст, в свою чергу, може розглядатися з різних позицій. З одного боку, він є художнім завершеним твором, де виявляється цілісність і зв'язність, де ситуації спілкування підпорядковані художній, екзистенційній ідеї. З іншого боку, події, описані в драматичному творі, відтворюють реальні (або символічні) дії вербальної інтеракції між людьми, що практично ідентифікується з безпосередньою комунікацією.

У сценах, актах, діях художній задум передається через певні комунікативні ситуації, які відбуваються у контексті конкретних мовленнєвих жанрів. Визначення певного жанру обумовлене, на думку Т. В. Шмельової, такими чинниками: комунікативна мета, концепції автора та адресата, подійний зміст, комунікативне минуле та майбутнє, мовне втілення [15].

Драматичний текст представляє кілька рівнів концепцій автора та адресата: автора драматичного твору, тобто загальний художній задум, авторів вистави, які є і комунікативними „виконавці” первинного задуму, і творці власної художньої думки. Концепції адресата тексту можуть бути спрямовані на отримання різної художньої інформації та скеровані різною метою: просто читач або режисер / актор / постановник. Інший тип адресата – це глядач вистави. Специфікою цього процесу комунікації є типова емоційна реакція людини у формі оплесків.

Характер співвідношення дійових осіб формує особливу систему кодів, яка і виявляється у мовленні персонажів. Художня реальність презентує певний альянс мовних особистостей, що реалізують себе у жанрах спілкування, які вони здійснюють між собою.

У невеличкій п'єсі О. Ірванця “Прямий ефір” представлена радіопередача, в якій беруть участь представники різних соціальних груп та професій. Змістом ефіру є обговорення соціальної проблеми, мультиплюндизму. З контексту можна зрозуміти, що це певна пародія на фемінізм або взагалі на абсурдність тих соціальних тем, що найчастіше обговорюються.

Ведучі на початку п'єси здійснюють традиційні мовленнєві акти та жанри, що належать до професійного етикету:

ВЕДУЧА. Добрий вечір!

ВЕДУЧИЙ. Сьогодні, як і щотижня, ми знову в прямому ефірі, і знову говоримо з вами про важливе, про актуальне, про наболіле...

ВЕДУЧА. Та сьогодні наша передача – особлива. Тому, що ми говоритимемо... про мультипльондизм. Так-так, як це й було вчора анонсовано, темою нашої сьогоднішньої розмови стане це непросте й неоднозначне явище, оцінку якому, кожен зі свого боку, і мусять дати всі учасники нашої сьогоднішньої зустрічі.

Повторюваність слів та фраз віддзеркалюють постійність, періодичність дії, протиставленням чого виступає тема розмови.

Інформаційно-етикетна преамбула до аналізу громадської думки, представлення учасників розмови робить можливим презентацію різних типів мовних особистостей, що обирають для обговорення свій жанрово-комунікативний репертуар.

Розглянемо деякі з персонажів:

Представлення вчительки здійснюється через непослідовне та певною мірою претензійне мовлення:

ВЧИТЕЛЬКА. Я одразу мушу сказати, що я говоритиму те, що я думаю. І тому, можливо, комусь у студії або серед глядачів це може не сподобатися. Я хвилююся... перш ніж прийти на цю передачу, я довго собі думала. І вирішила – скажу все, як є. У теперішні часи... от ми, наприклад, наше покоління, ми зростали в зовсім інший час. Було так тяжко. Але ми дуже хотіли вчитися. І ось тепер, коли дивилися на сьогоднішню молодь... я нічого не хочу сказати, є серед молодих і старанні, ретельні, сумирні, але... от, наприклад, вихованки нашого спецінтернату...

Початкова категоричність підтримується конфронтацією з аудиторією (можливо, комусь у студії або серед глядачів це може не сподобатися), з часом (наше покоління, ми зростали в зовсім інший час), з реальністю. Змалювання ідеалу дівчини (є серед молодих і старанні, ретельні, сумирні) протиставляється незакінченому осуду сьогодення (коли дивилися на сьогоднішню молодь...). Мовна особистість поступово стверджується у своєму домінуючому жанрі осуду. Динаміка дійства повертає глядачів / читачів до реальності обговорення через репліку ведучого:

ВЕДУЧИЙ. Пані Катерино, якщо можна, ближче до теми. Сьогодні ми говоримо про мульти...

ВЧИТЕЛЬКА. Зараз-зараз, я скажу й про це. Але дайте мені закінчити. От вчора на педраді в нашій школі вчительки, коли довідалися, що я запрошена сьогодні на телебачення, просили мене передовсім наголосити на малій, катастрофічно малій, просто жебрацькій платні наших педагогів. Ви розумієте, працівники освітянської ниви сьогодні поставлені в такі умови, що... вони просто...

Комунікативна ситуація, що наближається до театру абсурду, знову змальовує образ вчительки – недалекої жінки, що здатна говорити лише про зрозумілі для неї речі у найпоширенішому жанрі бідкання через апеляцію до

інших осіб, громадської думки, в даному разі – колег. У подальших репліках знову постає нездатність людини розуміти питання та відповідати на нього, говорити шаблонними фразами на стандартні теми. Вихід за межі звичного дискурсу зумовлює апеляцію до жанрів звернення, бідкання.

Постать професора, політолога представлена в іншому ракурсі. Він говорить по суті питання, обґрунтовано, представляючи всебічний аналіз явища, з певним дидактизмом: *До всякого явища у житті суспільства слід підходити виважено. <...> Мультиплюндизм – це складне слово, перша його частина від латинського “мульти”, що означає “багато”, “безліч”, а друга – від кореня “плюндус”, ну, це, я гадаю, перекладу не потребує... Про мультиплюндизм за кордоном вже чимало написано, ось і нещодавно теж вийшов з друку там, у них, збірник цілого колективу авторів (бере до рук якусь книгу, читає титул). “Малтіпландізм е-е... фромзеєстердей ту зетуморров”. Тобто, перекладається ця назва, як... “Мультиплюндизм не має майбутнього”.*

Протиставляючи погляди, науковець уживає особовий займенник у множині, знімаючи таким чином категоричність власних суджень:

Ну, тут ми, можливо, не всі такого погляду дотримуємося. Наш дослідний інститут вже отримав для своїх спецфондів одного примірника цієї книги, саме зараз фахівці її вивчають, можливо, ми навіть щось перекладемо і видамо тут, у нас, який-небудь скорочений варіант для обмеженого користування. Отож, як це усі ми сьогодні прекрасно розуміємо, мультиплюндизм існує і в нашому суспільстві, звичайно, на рівні обмеженому, локальному. Але існує.

Науковець створює потаємні коди дискурсу, що об'єднують учасників комунікативного дійства:

Я навіть відкрию невеличку таємницю: як мені стало відомо, нещодавно питання про мультиплюндизм навіть розглядалося на закритому засіданні спеціальної комісії сенату. Отже, як бачимо, навіть на рівні, так би мовити, державному існує увага до цієї проблеми. Ну, а що стосується мультиплюндизму, так би мовити, в побуті, ось стосовно переглянутого нами матеріалу, то моє особисте до цього ставлення таке -можливо, і це має право на існування, коли при цьому не входить у суперечності з інтересами інших людей, не заторкувати їх, розумієте! Тобто, тема ця дуже делікатна, і я наголошую, що це моя особиста думка... бо коли таке явище переростає свої рамки, виходить за них, – отут вже, очевидно, держава має право втрутитися, і навіть зобов'язана це зробити. Це що стосується мого погляду на ці речі. Ви мене зрозуміли, я сподіваюся...

Жанрова презентація особистості професора здійснюється через жанр лекції, що містить всебічний аналіз фактів, роз'яснення, апеляцію до співрозмовника. Стиль викладу, звичний для наукового та навчального дискурсу, виявляється для персонажа найадекватнішим і для розмови в ефірі.

Наступним героєм є Начальник Виховного відділу Генерального штабу генерал-адмірал Момотко.

ГЕНЕРАЛ. Армія, як ви всі повинні зрозуміти, це зовсім не громадянська, не цивільна установа. Вона живе за своїми законами, строгими законами, я сказав би, і тому в армії нема і не може бути місця тому, що не передбачено її статутом, наказами й розпорядженнями вищестоящого керівництва.

Мовець одразу окреслює межі свого дискурсу, де панує чітка ієрархія, що визначає можливість/неможливість існування будь-яких тем, проблем, думок.

От і цей ваш, як ви тут кажете, мультипльондизм. Я не виключаю, може, хтось з новобранців іще всів нахввататися цього на громадянці, але вже в армії... хотів би я побачить, наприклад, після п'яти годин строювої підготовки, або після маршового кидка у повній викладці - який може бути мультипльондизм? Хоча з іншого боку, якщо наш виховний відділ отримує необхідні вказівки й розпорядження, тобто якщо керівництво нашої держави вважатиме, скажемо, за доцільне... але поки що, я наголошую, поки що в нашій армії цього нема, бо воно нам непотрібне і суперечить самому духові наших доблесних збройних сил. От ми тільки що продивилися оці кадри, оці, зняті прихованою камерою! А ви уявіть собі, якщо раптом таке на бойовому чергуванні? У танку, чи в окопах? Чи на підводному човні? Ну, можете собі таке уявити? Ні! Ото ж бо й воно!..

Обмеження ситуацій, в яких вербалізує свої міркування генерал, породжує нові суперечливі сентенції, коли, з одного боку, воно нам непотрібне і суперечить самому духові <...> збройних сил, а з іншого, якщо наш виховний відділ отримує необхідні вказівки й розпорядження, тобто якщо керівництво нашої держави вважатиме, скажемо, за доцільне... <...>

Опускаючи розв'язку п'єси, де прямий ефір зривається зміною ідеологічного становища та ставлення до мультипльондизму, коли комунікативна ситуація наповнюється низкою несподіваних поворотів, зауважимо, що структура твору та майбутньої вистави являє собою гіпержанр. На тлі цього гіпержанру, що може символізувати також існування будь-якої ідеології в суспільстві, розгортається характер його трансформації у свідомості мовних особистостей. Безперечно, тут цікаво було б розглянути і проблему комунікативної сугестії в процесі мовленнєвого спілкування через ЗМІ, проте трансформація ідеологічних засад через певні соціальні групи та їх конкретних представників породжує систему індивідуальних мовленнєвих жанрів.

Драма особистості зосереджена в кожному персонажі драматургічного дискурсу та реалізується через презентацію його мовної особистості у жанрах мовлення. Недолугість учительки відтворюється у мовленнєвих жанрах бідкання, осуду, рефлексій. Навряд чи тут йдеться про певну соціальну групу, скоріше – про певний соціально-психологічний феномен.

Розв'язка п'єси, коли серед представників протилежної ідеології опиняється донька вчительки, лише доповнює характеристику її особистості. Інші персонажі також окреслюють певні соціально-психологічні типи через мовлення, виявляючи професійну специфіку дискурсу. Так, науковець прагне до багатовимірного висвітлення питання, апелює до етимології слова, до аналізу розкриття явища в різних джерелах. Навряд чи такий підхід адекватний для невеличкого інтерв'ю, проте жанр повчання, інформування виявляється домінуючим для його постаті. Надзвичайно рельєфною представлена також мовна особистість генерала. Реальність для нього відтворюється у відповідності / невідповідності нормам, правилам, наказам. Імперативність суджень, але й залежність від суджень інших, що адекватна лише для певного кола жанрів, є визначальною рисою мовної особистості генерала.

Отже, гіпержанр драматургічного дійства передбачає взаємодію мовленнєвих жанрів, в яких реалізуються мовні особистості персонажів. Жанрова презентація людини завжди кореспондує з її індивідуальністю, що зрештою формує тональність дискурсу, у нашому разі – драматургічного.

Л і т е р а т у р а :

1. *Алефиренко Н. Ф.* Речевой жанр, дискурс и культура / Н. Ф. Алефиренко // Жанры речи. – Вып. 5. – Саратов : Издательский центр “Наука”, 2007 – С. 44-55.
2. *Бацевич Ф. С.* Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2004. – 344 с.
3. *Бацевич Ф. С.* Вступ до лінгвістичної генології: навчальний посібник / Ф. С. Бацевич. – К. : Видавничий центр “Академія”, 2006. – 248 с.
4. *Дейк Т ван.* Язык, познание, коммуникация / Т. А. Ван Дейк. – М. : БГК им. И. А. Бодуэна де Куртенэ, 2000. – 308 с.
5. *Дементьев В. В.* Коммуникативная генристика: речевой жанр как средство формализации социального взаимодействия / В. В. Дементьев // Жанры речи. Вып. 3. – Саратов, 2002. – С. 18-40.
6. *Дементьев В. В.* Когнитивная генристика / В. В. Дементьев // Антология речевых жанров: повседневная коммуникация – М. : Лабиринт, 2007. – С. 103-115.
7. *Дементьев В. В.* Персонологическая генристика / В. В. Дементьев // Жанры речи : сб. науч. статей. – Вып. 7. Жанр и языковая личность. – Саратов : Издательский центр “Наука”, 2011. – С. 5-25.
8. *Дементьев В. В.* Теория речевых жанров / В. В. Дементьев. – М. : Знак, 2010. – 600 с.
9. *Іранець О.* Прямий ефір: П'єса на одну дію з роллю для режисера / О. Іранець // <http://www.dramaturg.org.ua>
10. *Карасик В. И.* Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В. И. Карасик. – М. : Гнозис, 2004. – 390 с.
11. *Остин Дж.* Слово как действие / Дж. Остин // Новое в зарубежной лингвистике. Вып. 17. Теория речевых актов / под общ. ред. Б. Ю. Городецкого. – М. : Прогресс, 1986. – С. 22-140.

12. *Паві П.* Словник театру / П. Паві – Львів : Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2006. – 640 с.
13. *Седов К. Ф.* Дискурс и личность: эволюция коммуникативной компетенции / К. Ф. Седов. – М. : Лабиринт, 2004. – 320 с.
14. *Селіванова О. О.* Основи теорії мовної комунікації : підручник. / О. О. Селіванова. – Черкаси : Видавництво Чабаненко Ю. А., 2011. – 350 с.
15. *Шмелева Т. В.* Модель речевого жанра / Т. В. Шмелева // Антологія речевих жанров: повсякденна комунікація – М. : Лабиринт, 2007. – С. 81-89.

Сахарова О. В. *Жанровая презентация языковой личности в драматургическом дискурсе.*

В статье представляется характеристика жанровых особенностей речи персонажей драматического произведения, определяются коммуникативные уровни и жанровые модификации драматургического дискурса, анализируется их соотношение в пьесе А. Ирванца “Прямой эфир”.

Ключевые слова: языковая личность, речевые жанры, драматургический дискурс

Sakharova O. V. *Genres presentation of language personality in the dramaturgical discourse.*

In the article characteristics of genre peculiarities of the dramatic piece personages' speech is presented, communicative levels and genre's modifications of dramaturgical discourse are determined, this correlation is analyzed within the framework of “On Air” play by O. Irvanets.

Key words: language personality, speech genres, dramaturgical discourse

Сыромля Н. Н.

Институт филологии КНУ имени Тараса Шевченко

КОННОТОНИМИЗАЦИЯ АНТРОПОНИМОВ ИЗ ДЕТСКОЙ ЛИТЕРАТУРЫ В ТЕКСТАХ ПЕРИОДИЧЕСКИХ ИЗДАНИЙ

Статья посвящена анализу коннотативных значений антропонимов-имен персонажей детских произведений в текстах периодических изданий.

Ключевые слова: коннотация, оним, антропоним.

Проблеме функционирования имен собственных в различных стилях речи посвящены работы многих ученых (В. В. Виноградов, С. И. Зинин, Л. П. Иванова, В. М. Калинин, А. В. Суперанская и др.). Фундаментальная работа в этой области проделана Е. С. Отиным, создавшим “Словарь коннотативных собственных имен” (2004), материал которого иллюстрирует процесс вторичной номинации онимов. Успешную попытку представить целостное описание антропонимической системы в структурно-функциональном аспекте на материале произведений А. Вознесенского и Е. Евтушенко предприняла А. П. Яцура (2011). В ряде статей Л. П. Ивановой, посвященных коннотонимизации онимов библейского происхождения,